

BOLESŁAW KRUPIŃSKI, MARIUSZ DEMBOWIECKI
Państwowa Rada Górnictwa

BOGACTWA MINERALNE ORAZ GÓRNICCTWO ZIEM ZACHODNICH I PÓŁNOCNYCH

UKD 553.3.3/.9.002:622.002(438—45+438—17)''1945/1970''

II wojna światowa kosztowała Polskę życie 6 mln ludzi, ponadto straciliśmy około 40% majątku narodowego. Pożoga, zgliszcza — brak ludzi do pracy — oto trudności stworzone Polakom przez II wojnę światową. Zmieniły się granice państwa. Po długim okresie rozdzielenia prastare obszary polskie wróciły do macierzy. Zanim przejdziemy do omówienia górnictwa Ziemi Zachodnich i Północnych postaramy się zobrazować stan przedwojennego górnictwa światowego.

Przed II wojną światową w 1937 r. wydobywano w świecie 1,3 mld t węgla kamiennego, około 230 mln t węgla brunatnego, 1,6 mln t cynku (metal), 217 mln t rud żelaza, wytwarzano 493 000 t glinu oraz około 2,3 mln t miedzi (metal). Wymienione wyżej ważniejsze surowce charakteryzują przemysł światowy w okresie przedwojennym. Udział Polski w produkcji światowej był następujący: 36 mln t węgla kamiennego, 590 000 t soli, 800 000 t rud żelaza, 1,45 mln t stali, 18 000 t ołowiu, 2 t srebra oraz około 1,3 mln t cementu. Kraj nasz przed II wojną światową nie wydobywał rud miedzi, ani siarki. Należy przy tym zaznaczyć, że kraj nasz przed II wojną światową był krajem rolniczym. Zasoby surowców mineralnych tkwiły głęboko w ziemi i tylko sporadycznie od przypadku do przypadku wzbogacała się nasza baza surowcowa o odkrycia dokonane przez nielicznych w owym czasie geologów.

Po zakończeniu II wojny światowej zmienił się charakter i struktura gospodarki narodowej. Głównym czynnikiem wysokiej dynamiki wzrostu całej gospodarki i jej przekształceń strukturalnych jest postęp w uprzemysłowieniu kraju. Jak podaje „Rocznik Polityczny i Gospodarczy 1969 r.”, o ile przyjąć wskaźnik produkcji globalnej w 1938 r. za 100, to w:

1946 r. wyniósł on	73
1955	442
1968	1338

Niemalą rolę w podniesieniu poziomu produkcji przemysłowej Polski odgrywają Ziemie Zachodnie

i Północne. Okupacja hitlerowska pozostawiła po sobie jak najgorsze świadectwo: dewastacja przemysłu, chaos. Zakłady przemysłowe zostały w ok. 75% zniszczone. Łączne straty na tych ziemiach ocenione zostały na 23 mld zł przedwojennych, co stanowiło około 40% majątku trwałego (Rocznik Pol. i Gosp. 1969 r.). Po wojnie tragicznie przedstawiał się obraz Ziemi Zachodnich i Północnych, które wróciły do macierzy. Zniszczone miasta, zdewastowany przemysł. Trzeba było tak przemysł, jak i miasta odbudowywać. Tam właśnie został skierowany wysiłek całego społeczeństwa. Pierwszym etapem było zasiedlenie tych ziem. Przeprowadzony w 1946 r. spis ludności wykazał, że ok. 5 mln mieszkańców, tj. ok. 21,3% ogółu ludności polskiej zamieszkuje na ziemiach odzyskanych. Drugim etapem było podjęcie prac zmierzających do odbudowy miast i przemysłu. Start był bardzo trudny. Środki niewystarczające. Był natomiast zapał i wola całego społeczeństwa.

Wyzwolenie obszaru Śląska i przyłączenie go do macierzy spowodowało wielką rewolucję w przemyśle. Punktem wyjścia był fakt połączenia w 1945 r. wszystkich zakładów Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego w jedną całość i unarodowienie podstawowych gałęzi przemysłu. Gospodarka wojenna okupanta: chaotyczna, krótkowzroczna, prowadzona wyłącznie pod hasłem potrzeb wojennych, doprowadziła do tego, że wybierano złoża węgla kamiennego (i nie tylko tego surowca) najłatwiej dostępne, pozostawiając całe nie wyeksploatowane partie. Brak było prawidłowo prowadzonych robót przygotowawczych. Braki te zaraz po wojnie trzeba było odrabiać. Jeżeli uzmysłowimy sobie, że w 1945 r. górnictwo nasze było rozbite, brak było fachowców — nieliczni, którzy pozostali przy życiu, zostali rozproszeni po świecie, przez okres 5 lat okupacji Akademia Górniczo-Hutnicza była nieczynna, to pojmijemy jak bardzo był ciężki start naszego górnictwa.

W 1938 r. produkcja wszystkich kopalń węgla kamiennego na obszarach obecnej państwowości polskiej wynosiła 69 393 000 t, w tym w dawnych granicach Polski 38 103 000 t (wg „Odbudowa ziem odzyskanych, Poznań, Instytut Zachodni 1957 r.”).

WOJEWÓDZTWO OPOLSKIE

Obszar woj. opolskiego wynosi 9557 km², a ludność — 1 037 000 osób. Jak powszechnie wiadomo Opolszczyzna stanowiła ongiś w państwie niemieckim peryferie gospodarcze. Po wojnie, po przyłączeniu do Polski, województwo zyskało rangę obszaru uprzemysłowionego o szeroko rozwiniętym życiu społeczno-kulturalnym. Zostały rozbudowane zakłady koksochemiczne w Zdzeszowicach (uruchomione w 1961 r.). Uruchomiono Zakłady Koksochemiczne w Blachowni Śląskiej w 1952 r., jak również wielką elektrownię w Blachowni.

W woj. opolskim po zakończeniu działań wojennych rozwija się przemysł materiałów budowlanych. W 1961 r. uruchomiono cementownię „Odra”. Pracują Kluczborskie Zakłady Betoniarские i Żelbetowe zaopatrywane w kruszywo z nowych złóż w Krzyżanowicach i Paczkowie, jak również żwirownie w Januskowicach, Kozieleń i t. p. Produkcja cementu w tym województwie rozwinęła się dzięki miejscowej bazie surowcowej. W 1968 r. wyprodukowano tu ok. 1,5 mln t cementu.

W woj. opolskim występują:

1. **Skąły węglanowe do produkcji cementu** — np. złoża Groszowice, Piast, Bolko, Odra, z których wydobyto w 1969 r. ok. 2,0 mln t.
2. **Skąły wapienne dla potrzeb przemysłu wapienniczego, hutniczego, chemicznego i cukrowniczego** znane są w Górażdżach, Izbicku, Łomnie Opolskim, Szymiszowie i Tarnowie. Łącznie wydobyto z nich w 1969 r. ok. 5,5 mln t.
3. **Gipsy i anhydryty:** np. złoża „Dzierżysław” z którego wydobyto w 1969 r. ok. 50 tys. t.
4. **Kamienie drogowe i budowlane** złoża w Maciejowicach, pow. grodkowski, wydobyte granitu ok. 50 tys. t, złoża w Graczech, pow. niemodliński, wydobyte bazaltu ok. 500 tys. t, złoża w Rutkach, pow. niemodliński, wydobyte bazaltu ok. 30 tys. t, złoża marmuru w Ślawniowicach, pow. nyski, wydobyte ok. 30 tys. t.
5. **Surowce ceramiki budowlanej** — liczne złoża. Wydobyto w 1969 r. około 448 000 m³.
6. **Z licznych złóż kruszywa naturalnego** wydobyto w 1969 r. ponad 4,3 mln t.

WOJEWÓDZTWO WROCŁAWSKIE

Po kilku wiekach politycznego oddzielenia województwo to wróciło do Polski. Obecny obszar woj. wrocławskiego obejmuje 18 923 km², a liczba ludności dochodzi do 2 mln. W woj. wrocławskim występują:

- 1) **rudy miedzi**, których łącznie wydobyto w 1969 r. 4,1 mln t,
- 2) **węgiel kamienny**, którego łącznie wydobyte w 1969 r. w rejonie Wałbrzycha i Nowej Rudy wyniosło ponad 3,38 mln t,
- 3) **węgiel brunatny**, wydobyte z rej. Turowa i Kolańska wyniosło około 16 mln t,
- 4) **rudy niklu**, których łącznie wydobyte w 1969 r. wyniosło ok. 172 000 t,
- 5) **baryt**, występujący głównie w powiatach — jaworskim i wałbrzyskim, którego łącznie wydobyte w 1969 r. wyniosło ok. 56 000 t,

6) surowce do wytwarzania materiałów ogniotrwałych:

- a) kwarcyty występujące w okolicach Bolesławca-Lubania. Wydobyte w 1969 r. wyniosło ponad 50 000 t,
- b) łupki ogniotrwałe, których w okolicach Nowej Rudy wydobyto w 1969 r. ok. 200 000 t,
- c) łły ogniotrwałe, występujące w powiatach: Świdnica, Środa Śląska i Zgorzelec, których wydobyto w 1969 r. ponad 1 mln t,
- d) magnetyty, występujące w powiecie Ząbkowice Śląskie i Świdnica wydobyto w 1969 r. ponad 30 000 t,
- e) kwarc żylny, występujący w powiecie: Jelenia Góra, Legnica i Świdnica, wydobyto w 1969 r. 97 000 t,
- f) kaolin, eksploatowany jest na obszarze bolesławieckim i żarnowskim; w 1969 r. wydobyto go ponad 200 000 t;

7) surowce ceramiki budowlanej (łły, gliny i inne), występujące w wielu miejscowościach województwa. Wydobyte ich w 1969 r. wyniosło ponad 440 000 m³;

8) skąły węglanowe dla produkcji cementu występujące w pow. bolesławieckim i lwóweckim. W 1969 r. wydobyto ich ok. 300 000 t;

9) gipsy i anhydryty, występujące w okolicy Nowego Łądu od dawna są obiektem eksploatacji. W 1969 r. wydobyto ich ok. 260 000 t;

10) kamienie drogowe i budowlane

- a) granity — występują w wielu powiatach, w tym w pow. świdnickim i wrocławskim. Wydobyte ich w 1969 r. wyniosło ok. 450 000 t;
- b) porfiry, występujące w pow. strzelińskim. Wydobyto ich w 1969 r. ponad 10 000 t;
- c) sjenit — występujący w pow. dzierżoniowskim. Wydobyto go w 1969 r. ok. 100 000 t;
- d) gąbro, występujące w pow. noworudzkim. Wydobyto go w 1969 r. ponad 1 mln t;
- e) melafir, występujący w pow. wałbrzyskim, noworudzkim, kamiennogórskim. Wydobyto go w 1969 r. ponad 1 mln t;
- f) bazalty, występujące w pow. złotoryjskim, lubańskim, strzelińskim, lwóweckim, legnickim, i ząbkowickim. W 1969 r. wydobyto ich ponad 2,6 mln t;
- g) serpentynit, występujący w okolicach: Ząbkowice Śląskie, Świdnicy, Sobótki. W 1969 r. wydobyte to wyniosło ok. 40 000 t;
- h) piaskowce, występują w wielu miejscowościach, m. in. w pow. lwóweckim. W 1969 r. wydobyte to wyniosło ok. 10 000 t;
- i) marmury, występują w pow. nyskim, bystrzyckim, kłodzkim. W 1969 r. wydobyto ponad 200 000 t;

11) kruszywo naturalne, występujące w wielu miejscowościach jest masowo eksploatowane. W 1969 r. wydobyte wyniosło ok. 7,0 mln t;

12) płaski formierskie wydobywane są w pow. kamiennogórskim. Wydobyte to w 1969 r. wyniosło ok. 180 000 t;

13) łły ceramiczne biało-palące, eksploatowane są w pow. bolesławieckim i lwóweckim. W 1969 r. wydobyte to wyniosło ponad 76 000 t;

14) łły ceramiczne kamionkowe występują w wielu miejscowościach, a szczególnie w pow. bolesławieckim i wołowskim. Wydobyte w 1969 r. wyniosło ok. 54 000 t;

15) **surowce skaleniowe** występują w pow. wrocławskim. W 1969 r. wydobyto ich ok. 65 000 t;

16) **piaski szklarskie**, szczególnie licznie występują w pow. bolesławieckim. Łączne zasoby niedawno odkrytych złóż wynoszą ok. 60 mln t. W 1969 r. wydobyte ich wyniosło 45 000 t;

17) **wody mineralne** występują w wielu miejscowościach, i tak w ziemi kłodzkiej wody szczawowe, w tym w Kudowie — szczawy arsenowe, ponadto w Cieplicach — wody termalne, w Bolkowie Zdroju — szczawy wodorowęglanowo-siarczanowo-wapniowo-sodowe; wody radoczyste występują w wielu miejscowościach na przedpolu Sudetów (Kowary, Szkl. Poręba i in.).

WOJEWÓDZTWO ZIELONOGÓRSKIE

Obszar województwa wynosi 14 576 km², a ludność dochodzi do 876 000. Wśród bogactw mineralnych występuje tu także ropa naftowa, odkryta w okolicach Krosna Odrzańskiego.

Gaz ziemny odkryto w trakcie dokonywania poszukiwań ropy naftowej.

Rudy miedzi występują w południowej części pow. głogowskiego wchodzącego w skład Zagłębia Lubiąskiego. W okolicach Głogowa buduje się hutę miedzi.

Węgiel brunatny występuje głównie nad Nysą Łużycką i w środkowej części województwa, zwłaszcza w pow. sulecińskim i żarskim.

W 1969 r. wydobyto ponad 600 000 t węgla brunatnego, w tym z kopalni Sieniawa 0,14 mln t, oraz z kopalni Babina 0,51 mln t.

Surowce ceramiki budowlanej (gliny i ily) występujące w woj. zielonogórskim zaspokajają potrzeby miejscowego przemysłu. Wydobyte ich wyniosło w 1969 r. około 437 000 t.

Piaski kwarcowe do produkcji cegły wapienno-piaskowej i betonów komórkowych licznie tu występują. Wydobyte ich w 1969 r. wyniosło zaledwie ok. 15 000 m³.

Kruszywo naturalne — wydobyte w 1969 r. wyniosło ok. 2,1 mln t.

Gliny ceramiczne kamionkowe stanowią wielkie tu bogactwo, zwłaszcza w pow. żagańskim. Wydobyte ich w 1969 r. wyniosło ok. 80 000 t.

Wody mineralne zostały stwierdzone przy okazji prac badawczych dla innych surowców. Potencjalne możliwości rozwoju jako uzdrowiska ma przede wszystkim Łagów.

WOJEWÓDZTWO SZCZECIŃSKIE

Obszar województwa wynosi około 12 700 km² a ludność dochodzi do 900 000. Z bogactw mineralnych, występujących w tym województwie należy wymienić:

- wody mineralne — występujące w Swinoujściu, Międzyzdrojach, Kamieniu Pomorskim i Dźwiniowie, mające charakter wód solankowych,
- kreda — występuje w miejscowościach Góra Bukowa,
- wapienie (Jurajskie) występują w okolicy Kamienia Pomorskiego,
- węgiel brunatny, — występujący w okolicach Szczecina po obu stronach Odry nie jest przedmiotem eksploatacji,
- torfy — eksploatowane są w wielu miejscowościach; w Reptowie wytwarza się z niego koksik dla potrzeb szlachetnej metalurgii oraz torf ściółkowy.

Surowce ceramiki budowlanej — wydobyte surowców w 1969 r. wyniosło 116 000 m³.

Piaski kwarcowe do produkcji cegły wapienno-piaskowej i betonów komórkowych nie są jeszcze należycie wykorzystane. Wydobyte ich w 1969 r. wyniosło ponad 66 000 m³.

Kruszywo naturalne — wydobyto w 1969 r. ok. 2,1 mln t.

Cały obszar województwa wymaga przeprowadzenia skrupulatnej aktualizacji występowania surowców mineralnych, zwłaszcza budowlanych i torfowisk.

WOJEWÓDZTWO KOSZALIŃSKIE

Obszar 18 100 km², ludność ok. 781 000. Wśród bogactw mineralnych na szczególniejszą uwagę zasługują:

— wody mineralne (solanki), występujące w Połczynie, Kołobrzegu, Chłopach.

Surowce ceramiki budowlanej

— gliny i ily — wydobyte w 1969 r. wyniosło ok. 181 000 m³,

— piaski kwarcowe do produkcji cegły wapienno-piaskowej i betonów komórkowych. W 1969 r. wydobyto ich ponad 112 000 m³,

— kruszywo naturalne — wydobyte w 1969 r. wyniosło 1,2 mln t.

Podobnie jak obszary woj. szczecińskiego, tak i obszary woj. koszalińskiego wymagają przeprowadzenia wnikliwej aktualizacji wszystkich wystąpień utworów skalnych, które mogą stanowić surowce wyjściowe do wytwarzania materiałów budowlanych.

WOJEWÓDZTWO OLSZTYŃSKIE

Obszar województwa wynosi 21 000 km², a ludność dochodzi do 1 mln. Wśród bogactw mineralnych wyróżnić można:

- 1) surowce ceramiki budowlanej (ily i gliny) eksploatowane w ilości ponad 100 000 m³ w 1969 r.,
- 2) piaski kwarcowe do produkcji cegieł wapienno-piaskowych i betonów komórkowych, których wydobyte w 1969 r. wyniosło ponad 159 000 m³,
- 3) kruszywo naturalne, o zróżnicowanym punkcie piaskowym, którego wydobyte w 1969 r. wyniosło ok. 2,5 mln t.

Na przyłączonych do woj. gdańskiego terenach nadmorskich w ramach poszukiwania i dokumentowania złóż soli potasowych odwiercono solanki o podwyższonej temperaturze w Krynicy Morskiej.

Z tego krótkiego przeglądu działalności geologii i górnictwa wynika jasno, że aczkolwiek przejmowaliśmy Ziemię Zachodnie i Północne w stanie dalekim od sytuacji, w jakiej znajdowały się przed wojną o czym na początku artykułu wspominaliśmy, to jednak w ciągu 25 lat zdołaliśmy rozwinąć różnorodną na nich produkcję w taki sposób, że dzięki bazie mineralnej, odkryciom geologicznym i rozwinięciu górnictwa zdołaliśmy prawie 30% polskiego przemysłu zaspokoić właśnie z tych ziem. Dzięki zaś planowej gospodarce liczymy się w handlu zagranicznym, wychodząc z takimi surowcami, jak: miedź,

węgiel kamienny i brunatny, siarka, cynk oraz niektóre surowce budowlane. Na Ziemiach Zachodnich i Północnych rozwinął się szczególnie przemysł materiałów budowlanych dzięki zasobom tego surowca.

W zakresie zagospodarowania Ziemi Zachodnich i Północnych zrobiliśmy wprawdzie dużo, to jednak wysiłek nasz obecnie powinien być skierowany na jeszcze większe wykorzystanie bogactw naturalnych, rozwinięcie eksploatacji kopalń towarzyszących, w tym i licznie napotykanych głębszymi otworami wiertniczymi różnorodnych wód mineralnych, a także galanterii ceramicznej i zdobnictwa wykorzystując liczne małe wystąpienia tych surowców, zwłaszcza na Dolnym Śląsku.

Przygotowując z okazji mijającego XXV-lecia niniejsze szkicowe przedstawienie dorobku polskiej geologii i górnictwa na Ziemiach Zachodnich i Północnych pragnęliśmy także wykazać, iż dorobek ten nie jest jeszcze zamknięty, mimo że stanowi on już podstawowy element prawidłowego zagospodarowania tych ziem, a przez to i całości naszego kraju oraz

SUMMARY

The article is a short presentation of the achievements of Polish geology and mining in the western and northern areas of the country during the 25-year period of the Polish People's Republic. Presenting this problem the author emphasizes that the achievements continuously increase, and now are a basis for proper evolution of the areas under consideration, and in consequence of this — of the entire area of the country. So far, the problem of economical development of these areas has been solved; however, new data on the mineral deposits, recognized in the last period, allow us to devise new developmental plans.

Europy. Zarówno geolodzy, jak i górnicy nadal intensywnie działają, rozszerzając perspektywy surowcowe obszarów zwróconych nam w wyniku trudów wojennych.

Stwierdzić tu musimy, że geolodzy i górnicy, uczestnicząc w charakterze ekspertów polskiej delegacji w konferencji poczdamskiej na podstawie konkretnie określonych programów odbudowy kraju i szkolenia wyższej kadry inżynierskiej — prawidłowo deklarowali się w imieniu wszystkich geologów i górników szybko odbudować oraz rozszerzyć gospodarkę ziem północnych i zachodnich dla pożytku całej Europy.

Zadania odbudowy i rozbudowy gospodarki ziem północnych i zachodnich już zostały osiągnięte. Jednak uzyskane rozeznanie bazy surowców tych ziem oraz nabyte doświadczenia specjalistów uprawniają do opracowania dalszych — może jeszcze większych planów rozwoju gospodarki naszych Ziemi Zachodnich i Północnych, a przez to i całego kraju oraz Europy, której znaczną częścią jest Polska.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются достижения польской геологии и горной промышленности в западных и северных регионах за 25-летие ПНР. Автор отмечает, что достигнутые успехи являются основными элементами на пути планомерного экономического освоения и развития этих регионов и, следовательно, всей страны. Задачи восстановления и развития промышленности этих регионов уже выполнены, однако в области развития сырьевой базы необходимо проводить дальнейшие планомерные мероприятия.